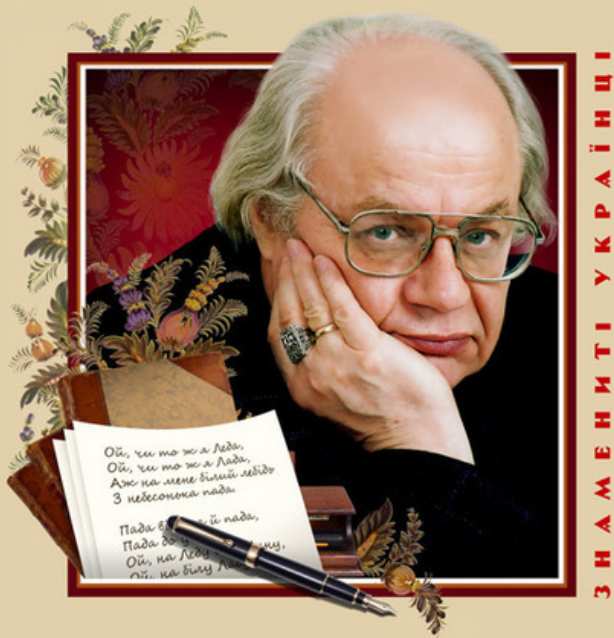

ІВАН ДРАЧ

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

FOLIO

Михайло Павлович Загребельний

Іван Драч

Серія «Знамениті українці»

предоставлено правообладателями

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=6562190

М. Загребельний «Іван Драч». Серія «Знамениті українці»: Фоліо;

Харків; 2012

ISBN 978-966-03-6077-8

Аннотація

Іван Драч (нар. 1936 р.) – неоднозначна фігура українського культурного простору. Поет, кіносценарист, драматург, перекладач, мислитель, політик, лауреат Шевченківської премії і Державної премії СРСР, кавалер ордену князя Ярослава Мудрого V ступеня (1996), Герой України (2006). В літературі доби «шістдесятників» його поезія свого часу наробила чимало галасу. В кінематографі саме за сценаріями Драча було створено низку справді культових фільмів – «Пропала грамота», «Криниця для спраглих», «Камінний хрест». Проте, маючи стільки премій і нагород, Іван Драч не зупиняється на досягнутому: він продовжує писати вірші, виховує творчу молодь, займає активну громадську позицію і вже багато років очолює Конгрес української інтелігенції.

Содержание

Передмова	4
Розділ перший	6
Розділ другий	18
Розділ третій	30
Розділ четвертий	43
Кінець ознакомительного фрагмента.	45

Михайло Загребельний

Іван Драч

*The Beatles були такими ж. Вони продовжували розвиватися, рухатися, вдосконалювати своє мистецтво. І це те, що я завжди намагався робити – продовжувати рухатися. Інакше, як каже Ділан, якщо ви не зайняті тим, що ви народжуєтесь, то зайняті тим, що ви вмираєте...
Стів Джобс¹*

Передмова

Лист з HARVARD UNIVERSITY

У перше цей лист Омеляна Пріцака Івану Драчу оприлюднюємо в нашій книзі.

(Академік Пріцак (1919–2006) – автор близько 1000 наукових праць зі сходознавства та історії України. Зокрема, «Караханідські студії», «Староболгарський список князів», «Підстави тюркської філології», «Хазарсько-єврейські документи X століття», «Слов'яни і авари», «Походження Русі», «Що таке історія України?», «Історіографія та історіософія Михайла Грушевського», «Шевченко-пророк» – Вікіпедія)

HARVARD UNIVERSITY

21.10.67

Дорогий друже,

Приблизно рік тому я мав щастя познайомитися з Тобою особисто. З огляду на деякі обставини – я не був дуже добрий кореспондент. Хочу тепер ним стати.

Справа в тому, що, як Ти певно знаєш, у моїй пропозиції – відповіді Нобелівському комітетові – я назвав Тебе. (Точніше кажучи, я пропонував літературну нагороду за рік 1967 призначити трьом українським поетам: Тичині, Тобі та Ліні). У міжчасі помер Тичина, а комітет прийняв інші рішення. Тепер мої руки

розв'язані. Моя пропозиція перейшла до актів – і, може, колись хтось писатиме про це дисертацію...

Із преси знаю, що Ти побував в Італії, та що вона (Італія!) викликала сильне враження.

Я все ще борюся зі «Словом» (дослідження «Слова о полку Ігоревім. – Авт.), та боротьба уже в останній стадії. Сподіваюся незабаром переслати Тобі цю болісну книгу.

Як матимеш час написати, буду дуже вдячний. Також пригадую Тобі, що я збираю із завзяттям колекціонера поштових марок усе, що написано Іваном Драчем.

Сердечний привіт від...

(далі – підпис Омеляна Пріцака – Авт.) + сім'я та спільні друзі.

Розділ перший

«Шевченко впав мені з неба»

Село Теліжинці – харитинка – Уолл-стріт – «Любов і ненависть», 17 жовтня 1936 – 8 травня 1951-1953

У 1936 році народився український поет. Кіносценарист. Драматург. Перекладач. Мислитель. Політик. Людина – жанр. Народився Іван Федорович Драч. Народився той, хто 13 липня 1990 року припинить Третю світову війну. «Холодну війну». У 1990 році ядерний потенціал України був третім після СРСР та США. Англія, Франція на фоні України виглядали смішно. Мій товариш перекладав з англійської американцям, які допомагали незалежній Україні руйнувати підземні шахти для балістичних ракет. Атомні заряди в степах України здатні були 1001 раз винищити все живе на землі. Виявляється, одна з цих армاد оточувала Вінницю. Там, де Гітлер 1942 року заснував свою ставку.

У лютому 36-го в'язень соловецьких таборів Євген Плужник гине від сухот: «Я вмиюся, пригадаю Дніпро і помру». Миколу Зерова етапують на Соловки у червні. На нарах за-

вершує переклад «Енеїди» Вергілія. «Особлива трійка» УНКВС по Ленінградській області 9 жовтня засудила Зерова до страти.

У червні 36-го в Берліні агент Сталіна Судоплатов зустріється під виглядом підпільника з УРСР з лідером українських націоналістів Коновальцем. Зерова розстріляють в 37-му Судоплатов за сприяння чекіста Маклярського підірве Коновальця в центрі Роттердама в 38-му.

У селі Теліжинці 17 жовтня заплакала новонароджена дитина, хлопчик. Федір Мефодійович і Тетяна Мамонтівна похрестять сина. Дістане ім'я Іван. Федір Драч народився 24 березня 1888 року. Тетяна Драч – 12 січня 1897 року. Батько проживе 80 років. Мати – 90 років.

В мого роду – сто доріг,
Сто століть у мого роду.
Вичовганий старий поріг
Старій бабі в нагороду,
Сива стежка в сто доріг
Розлітається од хати...

(«Балада роду»)

Якщо з Києва вирушити в Теліжинці, то дорога проляже за мальовничими П'ятигорами, за Тетієвом. Тетіїв – за вісім кілометрів від села. У 1185 році літописці згадали про це мі-

сто, що на південний захід від Києва. Його назвали начеб на честь половецького князя Тетія. Теліжинці ведуть свій родовід з середини XVI століття. Десять років на берегах мілководної, неширокої річки Роська спинили своїх волів наші предки. Розвантажили майно зі своїх теліг. Та й заснували Теліжинці. їх звабили плодючі чорноземні рівнини. Багата рібою джерельно-чиста вода.

Дзвонкова

Джерельна вода

Холоднюча, аж сиза

(«Просто вода»)

Затишна місцина, де сонце котить колесом коліс. Місцеві легенди твердять, ніби в давнину, поряд, колись існувало грецьке поселення. І одного недоброго дня із заходу, з чорного лісу вилетіла кіннота кочівників та зрівняла із землею мирний поліс.

Так само безжалісно зруйнувала світ патріархальної України радянська влада. Половина теліжинців померли від голоду в 1932–1933 роках: «Мої батьки в ті часи втекли в Дагестан, а потім повернулися. Я вже народився як «кавказький протест».

Коли маленький Іван побачив світ, його родина, земляки ще не вірили у свій порятунок в пеклі колективізації. Та ще не уявляли, які випробування очікують на них Батькові новонародженого в післяреволюційному розкардаші навіть

прізвище обрізали. Був Сушко-Драч. Як і його брат, кавалерист Тихон. Сушко одного разу якийсь червоний несумлінний чиновник не переписав. Лишився Драч. Символічно, як вважає Микола Жулинський. Саме такий виріс у Федора син, як той куш – драч, колючий, неклонимий та незламний: «Осінній Драч з вогненним жалом весняної кропиви».

Мама Івана була дуже обдарована, знала багато пісень, оповідань. Була неписьменною. Вишивала.

Виріс у солом'яно-русій хаті. Дорослим згадувати буде про неї зі світлом у серці. Порівнюючи з Парфеноном. Далеким і прекрасним, як його уявляли колись загиблі на Тетіївщині міфічні пришельці з Еллади. Не пригадує, коли навчився читати. Пам'ятає, як світив безсонними ночами, щоб читати, читати, читати, харитинку. Маленьку газову лампу.

Про солом'яно-русу хату розповідав Юрій Ілленко:

«Гоп, мої гречаники! Всі Драчі – начальники», – було вишито хрестиком на весільному рушникові Іванових батьків. Рушник висів, я бачив його на власні очі, тоді мені ще не повилазило (повилазило після першого фільму), висів рушник над портретом Шевченка роботи Казимира Малевича, того портрета, що, в міфологізованому кожусі, висів у старій батьківській хаті в селі Теліжинці просто під іконою Божої Матері, яка, з іронії долі, чомусь називається «Володимирська». (В радянські часи найвищою спорудою Києва вважали будинок КДБ на Володимирській, бо з його вікон легко неозброєним оком роздивлялися не тільки Сибір, а й Колиму. –

Авт.) Звичайно, ні Малевич, ні «Володимирська Божа Мати» не були оригіналами, а лише олеографіями з богуславського базару. Автентичними була хата під стріхою, рушник та Іванові батьки. Іван привіз мене в Теліжинці перед зйомками «Криниці для спраглих», щоб я полюбив його батьків. Як своїх рідних...»

Улітку 41-го в дитинство Івана прийшла війна: «Під час війни в нашому селі німці зробили у школі стайню, а бібліотеку викинули та підпалили. Мені тоді було років шість. Пам'ятаю, як горів той величезний стос. Ми, малі хлопці, обов'язково мали щось звідти потягнути. Я вкрав дві книги. Це були «Большая советская энциклопедия» і Пушкін. Узяв їх додому. А вдома в мене вже був Шевченко, що впав з неба. Літаки скидали пропагандистську літературу. До, приміром, «Кобзаря» додавалися агітки: мовляв, тримайтеся, незабаром Червона армія прийде, битиме окупантів. Люди ці агітки викидали і знищували. Бо коли в тебе їх знайшли б, могли розстріляти. А книжка залишалася. Таким чином, учився за Шевченком, що впав мені з неба. За Пушкіним, якого дуже любив читати, особливо з кінця – там були анекдоти про поета. Досі пам'ятаю їх. Ось наприклад: Пушкін ще на кобилі, а його питають: «Пушкин, куда едешь?» А він піднімає хвоста кобилі й каже: «Зайдите в каюту, спросите капитана». Звичайно, всі ці сороміцькі штуки вже тоді любив. Коли дещо пізніше збиралося якесь товариство, я розважав його тими анекдотами та цитував Шевченка. А любов до енциклопедій

супроводжує мене все життя».

На подвір'ї з весни босоногого хлопчика зустрічатиме невимовно розкішне буяння квітів. Його мама була закохана в настурції, піони, матіоли, бузок, троянди. До школи пішов після окупаційного лихоліття. Уроки робив при каганці, свічці. Змалку не випускав книги з рук. Освічених людей не бракувало в селі. Після 1832 року Теліжинці стали казенними, державною власністю. Вже за шість років у селі відкривають школу для навчання писарів. У 1843 році вона набула статусу приходської. Приходську школу в Теліжинцях забезпечувала державна скарбниця, не парафія. У 1880 році її бюджет становив 500 карбованців, що значно перевищувало видатки сусідніх парафіяльних навчальних закладів. Напередодні 17-го школа виросла вже до вищого щабля: училище.

Першу вчительку звали Фросина Федотівна: «Була гарна, мала трьох дітей. Чоловік її загинув на війні. Якось замовила мені на червоному полотнищі написати гасло: «Вчитись, вчитись і вчитись». Я довго виводив цей напис і мріяв, що коли виросту, ми з Фросиною Федотівною поженимося, будемо виховувати її трьох дітей. Вона питає: «Що це ти, Іване, так довго вовтузишся з тими буквами?» А мені хотілося довше побути біля неї».

...Наша вчителька перша
Фросина Федотівна Комашко

Ридала біля трьох своїх хлопців
Шури, Володі і Толі,

Коли найгарніша учителька,
В яку ми були закохані
Первісною чистотою дитинства,
Коли вона всім сказала:
— Людоньки, Перемога! —
Коли вона першачків розіслала
Білими метеликами по селу,
Ми розбіглися по селу,
Як білі метелики,
У найчистіших своїх сорочках,
У яких нас війна помилювала.
Кожен з нас мав прийти до вдови
І сказати про Перемогу.
Так було вдів багато,
Що школярів не вистачило...

(«Троє яблук циганок»)

У ті дні в США готували ядерний напад на мирні японські міста. Під час свого другого засідання в Лос-Аламосі (10–11 травня 1945 року) Комітет з вибору цілей рекомендував як ціль для застосування атомної зброї Кіото, Хіросіму, Йокагаму і Кокур. Міністр оборони США Стімсон викреслив Кіото зі списку з огляду на культурне значення міста: «знав і цінував Кіото з часів проведеного там кілька десятиліть тому медового місяця». Додали місто Нагасакі. Насувався

японський Чорнобиль. Атомна бомба вибухнула в повітрі над невинними мешканцями Хіросіми і Нагасакі 6 і 9 серпня 1945 року. Почалася Третя світова. «Холодна війна» між СРСР та США. Іван Драч 13 липня 1990 року покладе їй край. Ті, кому було вигідно тримати планету в заручниках, хто грів руки, прокручував гешефти на гонці озброєнь під гаслом «Одна планета – два світи», ніколи це йому не пробачать.

Маленький Іван часто усамітнювався в хаті товариша Федора Драча, старого освітянина. Той давно вже на пенсії. Кульгає. Книжник. Усе життя присвятив збиранню бібліотеки. До самозабуття, настільки запекло любив друковане слово, що його покинула дружина, відвернулися діти. Останньою краплею для дружини стала їхня єдина коза. У голодний повоєнний час віддав її за Псалтир. Лишилася запущена хата в пилюзі, безладі. Там босий Іван зачаровано видивлявся на полиці палітурку чергового відкриття. Ховав у пазуху і влітку, десятилітнім, вирушав допомагати батьку. На склад буякового насіння. Чистив його з молодицями, мив підлогу, латав смолою і глиною дах. У теплу пору, в обід, коли сонце вже нагріло покрівлю і не дуже пряжило, Іван зручно всідався. Розгортав черговий фоліант і подорожував незнайомими та незвіданими світами. Унизу все гриміло і гуркотіло. Поряд, на відстані простертої руки, поверталися і гули флюгери. Намагався перекладати Маяковського: «А чи могли б ви?»

А ви? —
ноктюрн
зіграць могли б ви
на флейтах поржавілих ринв?

У 1946 році теліжинці, як і за німецької окупації, рятувалися рибою та «устрицями». Крапали на равликів олію, якщо її мали, і тамували голод. Треба було вижити: «...моя сусідка Ярина в Теліжинцях за пару кілограмів зерна заробила шість років тюрми. Мати моя з поля приносила у папусі торбинку, тобто крала колгоспне добро. Я молов зерно на жорнах у дядька Тихона і ненавидів об'їздчика, який не давав навіть дозбирувати колоски на вже прибраному полі». Одного разу стрибнув з високого берега в Роську Ховав від об'їздного торбу назбираних колгоспних колосків. Спочатку сухі колоски тримали хлопця, як поплавок. Потім набралися води і потягли зазіхача на колективну власність за собою на дно. На щастя, неподалік, у човні рибалив дідусь, який порятував сміливця. Ріс міцним і спритним. Захоплювався футболом, волейболом, бігом, шахами. Я з Іваном Федоровичем сів за дошку один і останній раз у житті. Уже в дебюті відчув себе Остапом Бендером у Васюках.

Радянський школяр долав три ступені дорослішання: жовтень, піонер, комсомолец: «Моя двоюрідна сестра була піонервожатою в школі та зробила мене головою ради загону. Я сповнився почуттям влади, але мене не слухали хлоп-

ці та дівчата. Тоді пішов до свого дядька (він був матросом, як і мій батько) й кажу: «Дядьку Фока, мені треба керувати загоном, а мене ніхто не слухає». Він мені: «Іване, ти подивись у дзеркало, чи є в тебе чорне піднебіння в роті». Я запитую: «А до чого тут чорне піднебіння?» Дядько каже: «В нас, моряків, так було: ходив капітан і вибирав, у кого чорне піднебіння – то боцманом робили. Якщо в тебе немає чорного піднебіння, то нічого з владою не вийде...» Прийшов додому, взяв дзеркало й довго роздивлявся – немає нічого. Я гірко плакав. Так оця відсутність чорного піднебіння досі дається взнаки».

Десь 1950 року відкрив книжку раннього Тичини: «І зробила вона мене тим, ким я став сьогодні».

Приблизно в 5-му чи 6-му класі порадувала вчителька української мови і літератури Ганна Ісаківна. Відзначила твори Івана. Прорікла йому літературне майбутнє. Школяр не зразу погодився. Від книги його вже тоді неможливо було відірвати. Але спочатку життєві плани мінялися під враженням від щойно прочитаного. Коли уявляв себе в картузі капітана далекого плавання. Коли, як у Драйзера, фінансистом. Інший учитель, Іван Єфремович, лишив прикрий спогад. На уроці напередодні Великодня викликав до дошки. І присоромив на очах однокласників за червоні пучки пальців. Хіба годиться комсомольцю, голові учнівського комітету крашанки фарбувати? Взагалі цей учитель подобався дітям. І ще він іноді вірші писав до шкільної газети. Іван ризикнув

і собі спробувати. Та потім вирішив піти далі свого наставника. У 1951 році, 8 травня Іван займався улюбленою справою. Атакує футбольні ворота. От-от ударить по м'ячу. Раптом помічає, що хлопці на полі зупинились. До них підбігає, вимахуючи районною газетою, Іван Єфремович. Зупинився і, захекуючись, розгорнув сторінку:

Боротьба за мир усіх єднає,
«Ми за мир!» – так каже увесь світ.
Нас ніхто-ніхто на подолає,
Хай вже скалить зуби Уолл-стріт!

Іван погляд не може відвести від підпису: «Іван Драч, учень сьомого класу».

«З того часу, хочу я або не хочу, в політиці знаходжуся або поза нею, в любові або без, а живуть у мені слова – і нікуди від цього не дітися. І Господу Богу більше за все вдячний за те, що я належу слову, а слово належить мені».

У шкільному віці «...в мені вже існували... і Шевченко, і Леся, і Пушкін, і Лермонтов». Список можна продовжувати: Пушкін, Лермонтов, Достоевський, Маяковський.

...І що я думаю тут про життя книжок?
Мабуть, повинні люди бути на світі,
Які усе їм віддають до денця,
Хай навіть божевільними здаються...

(«Старий учитель»)

У 1979 році в «Слові до друга» (Дмитро Павличко. – *Авт.*) пригадає: «...1953 року в Теліжинцях, моєму рідному селі, обговорювали ми з моїм товаришем, тоді студентом, а зараз відомим новелістом Миколою Кравчуком твою першу книжку «Любов і ненависть». З-поміж десятків банальних книжечок так званої поетичної продукції твоя книжка вражала. Свіжим словом непроминальним, тужавістю і виболеністю, яровим вогнем молодим...»

Розділ другий

«Зрозумів, що життя дуже цікаве»

**Перші облизні – Київ – Рим,
1954 – 18 серпня 1961-1962**

Радянська влада існувала поза економікою. Все базувалося на ієрархії посад, розчерках пера, поділі фондів, розрядках. Навіть відзнаки школярам виділяли заздалегідь, без урахування справжніх заслуг. Це було справжнє обмеження прав, оскільки золота медаль дозволяла абітурієнту складати тільки один іспит до вишу. Більше, ніж одного випускника школи в Тетієві в 1954 році нагородити – зась! А як же бути, коли відмінників виявляється два?

«Я готувався, що мені дадуть золоту медаль, але її дали доньці першого секретаря райкому партії. Тоді я зрозумів, що життя дуже цікаве. Я відмовився брати атестат зрілості – мені його тільки потім передали».

Упертий Іван їде до Києва. І там схопив другого облизня. Подає документи на факультет журналістики Київського університету ім. Тараса Шевченка. Спочатку складає іспити на відмінно, на «п'ять». На останньому, географії, його зрізають. Ставлять «чотири». Недобирає одного бала до суми

прохідних. У радянські виші приймали також несправедливо. Найперший наріжний критерій полягав у непотизмі та хабарах. Далі панував сліпий жереб показухи. Певну частину першокурсників зараховували для статистики: потрібно було продемонструвати стільки-то відсотків дітей селян, звільнених у запас воїнів Радянської армії.

Місця в цій вибірці Івану не випало. Пощастило його дівчині, першому шкільному коханню. Вона вступила. Вони розсталися. Нагадала про себе в 1986 році, після Чорнобиля. Зателефонувала десь із Підмосков'я і порадила дружині Івана Федоровича, Марії Михайлівні, більше варити дома каші, бо вона допомагає організму боротися з радіацією.

Іван зрозумів, що шлях до наук стелиться йому казарменним плацом. До армії в 1954–1955 роках викладає російську мову й літературу в селі Дзвіняче на рідній Тетіївщині. Працює інструктором Тетіївського райкому комсомолу. Були такі посади в ті часи: за старшого, де тобі скажуть. В 1955–1958 роках три роки служить в армії. Тоді такий був строк, три роки. Досягає чималого успіху в колективі. Солдати частини обирають його головою своєї комсомольської організації.

У березні 2012 року пригадає: «Я в понтонно-мостовому полку вчився ставити міни й підривати їх. Я вчився наводити мости й розводити понтони. Майже все позабував. Залишилася загальна субстанція або руйнування, або полагодження зв'язків між двома берегами. Згадайте «Первоміст» Загребельного».

Уроки служби пише вірші. Друкує їх у київських літературних журналах «Вітчизна» та «Дніпро». Досі згадує з вдячністю за підтримку і сприяння завідуючих відділами поезії Миколу Гірника та Анатолія Косматенка.

Після 1956 року, коли на XX з'їзді КПРС Хрущов наважився розвінчати частину міфів кривавого радянського минулого, Іван «...по-справжньому вірив у війну чесних лєнінців із лютими ворогами сталінцями. Хоча, якщо бути чесним, то і цим особливо не переймався. Більше метафорами та образними системами». Демобілізується з квитком кандидата в члени Комуністичної партії. Повноправним комуністом можна було стати тільки після річного випробувального строку. «...Та двадцятилітня людина, хоча в двадцять років вона розуміла не все. Але вже в 25 дивився серйозно на білий світ і намагався взяти з нього як можна більше та фундаментальніше. Потім, на жаль, також все це зламалось».

Вересень 58-го року зустрічає у вже знайомому Київському університеті. Першокурсник філологічного факультету одразу вирізнівся з-поміж однокурсників. У пригоді стали життєвий досвід, ерудиція, теліжинська вдача. Очолив літературну студію імені Василя Чумака «Січ». Університетські перестраховальники примусили студентів перейменувати: імені Максима Рильського. У теплу пору року ходив на заняття в галіфе. У холодну – вдягав шинель. Ця форма було точнісінько така, як у червоноармійців 41–45 років.

Академік Олександр Білецький прочитав лекцію про поему Шевченка «Великий льох» і на завершення здивувався: «А чом ви не запросили до себе Тичину?» Літстудієць зателефонував Лідії Петрівні, дружині Тичини, і попросив, захиляючись від хвилювання, про зустріч. Прийшов на вулицю Репіна, 5 (Терещенківська), зійшов на другий поверх і заляк біля двометрових заввишки дверей: «...готовий провалитись крізь землю, переповнений водночас такою гострою, такою оголеною до крайньої межі силою любові, що в ній ховаються і зухвалість каверзних питань, і розуміння, і бажання захисту баззахисності його... Стою знаком питання під дверима князя поетів, як його називали в далекі двадцяті, а нині – Голови Верховної Ради УРСР, і зводжу свою студентську руку, щоб несміло постукати. Стукайте – і відчиниться!.. Це не я стукаю – це серце гупає, це грім у небі, а на землі «перламутровий плач» білого граду з дощем... Вітер з України...»

З'ясувалося, що Павло Григорович уже чекав по той бік, у передпокої. Нарешті неофіт насмілився натиснути кнопку дзвінка. Тичина зустрів усмішкою: «І скільки вас ще чекаєти?». Павло Тичина «...був делікатний і турботливий. Міг зателефонувати і поцікавитися: "А вам там не дме?"».

Початок другого курсу восени 59-го виявився першим серйозним випробуванням волі. На дуелі проти КДБ не кожний вистойть. До того ж на носі факультетські партзбори, де кандидата обиратимуть у члени КПРС. Далі – затвердження

в райкомі. Без п'яти хвилин комуністу доручили виступати перед однокурсниками з політінформаціями. Була така дивна форма спілкування радянських людей, коли їх примушували збиратися і повторювати одне одному останні новини. Сталося так, що лектор вийшов за межі дозволеного. Багато спілкувався з українцями, які приїхали навчатися з Польщі. Завжди і за соціалізму ліберальнішої за нас. Від польських громадян дізнавався багато фактів, які до другої половини 80-х лишатимуться в нашій країні табу. І щодо минулого, постатей Коновальця, Бандери, суперечливих і неоднозначних. І щодо реалій злободенності. В ораторському запалі на політінформації дозволив собі громити сталіністів і ділитися подробицями придушення громадської непокори в Казахстані. У карагандинських степах, на східній околиці Теміртау в палатковому місті животіли ті, хто повинен був «піднімати цілину». Рабські умови праці, серпнева спека, брак води, свинське ставлення бундючних керівників вивели озвірілих цілинників у серпні 59-го на страйк протесту. Замість задоволення справедливих вимог вони дочекалися півтисячі озброєних військових, якими командував сам начальник Карагандинського відділення ГУЛАГ. «Голос Америки» передавав про 300 загиблих.

Відстань між червоним університетським корпусом на Володимирській вулиці та сірою будівлею КДБ (СБУ) на тій самій вулиці – не відстань. Але для залякування шукача правди вигадливі чекісти театральнo забрали його за годину,

на сходах до університетської бібліотеки, що на розі з бульваром Шевченка. Заштовхали його в «Победу» з чекістськими номерами «05» на початку і покотилися з ним прямісінько у свої застінки. Допитували двоє, по черзі. Перший матюкався і погрожував: «Хто тобі так твою розпротак розповідає антирадянщину?» Студент не розгубився: «У коридорі почув». Другий удавав співчуття: «У тебе ж все попереду». Студент не знітився: «Хіба я говорив неправду? Хіба не треба боротися зі сталіністами?» Дивився на слідчих і згадував скаженого Мамчура з Теліжинців. Він знав: коли співають солов'ї, їх дуже легко ловити. Він хапав співаючих птахів і душив. Згадував університетських мамчурів: «Один наш професор казав: сякий-такий Пастернак написав антирадянський роман «Доктор Живаго». Я негайно кинувся шукати його, але марно». Згадував обличчя, голос, погляди однокурсників, руки однокурсників. Хто Юда? Хто накапав, передав, зрадив, розписав, перекрутив його слова? Такий же, як він, голодний дембель, який до стипендії рахує копійки і, здоровкаючися, ляскає по плечу? Чи типова філологиня, дочка київського номенклатурника, вітання якої супроводжують аромат солодких парфумів і блиск коштовного каміння в сережках та перснях? Що він робить у цьому кабінеті із заграваною кватиркою?

Студент Іван Драч не зламався. Він стає членом КПРС, продовжує брати активну участь в університетському житті,

подає у видавництво «Молодь» рукопис книги віршів. Чекисти і заздрісники не вгамовуються. Драча за політичні переконання виганяють із денного відділення. Його книжку, як тоді говорили, зарубали, тобто побоюлися надрукувати: «... мені сказали, що є один молодий цікавий критик, і найкраще передати книжку йому... Так у моєму житті з'явився Іван Дзюба». Дзюба 1953 року вступив до аспірантури Інституту літератури АН УРСР, мав досвід роботи в редакції журналу «Вітчизна». Тобто гаразд відав, які непрості стосунки й підводні течії панували в літературних колах. Негативний відгук на вірші Драча підписав Нагнибіда, лауреат Сталінської премії. Хоча після 1956 року її перейменовували в Державну, все одно медаль початку п'ятдесятих з профілем вождя надавала їй володарю право на істину в останній інстанції. Іван Дзюба приймає єдино можливе рішення: звертається до Загребельного, редактора газети «Літературна Україна», протеже голови Спілки письменників України Олеса Гончара і зятя друга голови Ради Міністрів України Володимира Щербицького. Мій батько «...взяв вірші додому... читав тоді вночі в своїй книжками запханій до самої стелі кімнаті на вулиці Мечникова, і вже не було ні кімнати, ні стін, ні стелі, ні книжок, а тільки глухий вітер з далеких світів гув наді мною, і таємничі шепоти розлунювалися в просторах, і велетенські крила (архангельські чи демонові) шелестіли у височинах, і сліпучо-барвисті сні Врубеля, його марення, його муки, його покаяння, і незмірно далекий Сковорода,

що ціпком своєї тривоги пробує наш окаянний світ...». На ранок завідділом літератури «ЛУ» Анатолій Боженко отримав указівку редактора: «В номер». Фотографію автора не знайшли, довелося обмежитися малюнком редакційного художника Костюченка.

Феєрична трагедія «Ніж у сонці» з передмовою Івана Дзюби побачила світ 18 серпня 1961 року. Бомба! Фурор! Навіть ерудит Максим Рильський у статті «Батьки і діти» визнав, що не все зрозумів у поемі: «...що воно в біса за «сива печаль Козерога»?» Сучасникам не легше. Відкриваю книгу Івана Драча «Сивим конем» (2011). Знаходжу три вірші з дивними назвами: «Сивим конем», «Сивими врунами», «Сивим димом». Перечитую їх вздовж і впоперек та звертаюся до резюме Максима Тадейовича... На щастя, в 2007 році Лариса Тиха захистила кандидатську дисертацію в Інституті мовознавства НАНУ: «Метафора в поетичному дискурсі Івана Драча». Науковець лаконічна: «Від часу появи перших збірок поета літературознавча критика була одностайна в тому, що в українську літературу прийшов поет-новатор, митець, мовна практика якого руйнувала стереотипи поетичного мовомислення. Мовне новаторство І. Драча виявляється насамперед у метафоричному слововживанні, розширенні меж лексико-синтаксичної сполучуваності, формуванні поетичної фразеології літературної мови 60-70-х років ХХ ст.»

Після очного знайомства редактор «ЛУ» зараховує авто-

ра поеми «Ніж у сонці» до штату газети. Чекісти і вороги затаїлися, вони вміли чекати. Далі переслідувати, цькувати Івана Драча поки не наслідуються. Адже редактору симпатизує Володимир Щербицький, друга людина в Україні.

У вересні 61-го Євтушенко в Києві пише «Бабин Яр». Зателефонував Коротичу і Драчу, попросив приїхати: «Коли я прочитав їм вірші, вони обійняли і розцілювали мене». Наступного вечора в Жовтневому палаці Євтушенко читає російський переклад «Балади про соняшник».

У 1962 році поет нарешті тримає в руках свою першу книжку «Соняшник». Її редагував Леонід Новиченко. Він остерігся вмістити в «Соняшник» повний текст феєричної трагедії, обмежився одним її розділом: «Похорон голови колгоспу».

Прощайте, ферми!
Й ви, воли розумні
І коні сторожкі у траурнім вбранні,
І чисте сонце, й люди, й лист кленовий!
І ви, машини, й ти, кринице вірна.
Прощай, дорого.
Й ви, воли розумні.

Ще до появи «Соняшника» відчинилися двері в СПУ: «Олесь Гончар прийняв нас з Євгеном Гуцалом – напевне, аби продемонструвати, що Спілка не настільки консерватив-

на, як про неї думають. І помічають молоді таланти. Дійсно, я завжди знаходився «під крилом» таких відомих людей, як Микола Бажан, Олесь Гончар, Павло Тичина, Максим Рильський. Тому владі було важче зі мною розправитись. Але ж ще в 1962 році в мене були вірші, за які дуже легко було опинитися в таборах назавжди. Саме мої рядки «сита морда костюмахи з червоним прапором в руці» любив цитувати покійний В'ячеслав Чорновіл. Ці вірші переписувались від руки і ходили в народі нарівні з віршами дисидентів».

Перша зустріч з Олесем Терентійовичем, 1962 рік. «Який ти молодий», – почув. «А який ти гарний!» – відповів, «...мене тоді осяялось першобаченням... Він був красивим статурним людиною. Пригадую його на крутих поворотах спілчанських подій, які часто ставали поворотами української долі взагалі, тоді в ньому бурхав якийсь особливий вогонь, карі очі горіли особливим вогнем непокори і твердості, він напружувався і не здавався. Був прикладом. Був красивим.

Гарним людиною був і Довженко. Коли вдивляюсь у їхні риси... мене переслідує думка, як то саме поняття краси і чистоти багато важить і в самому їхньому житті, і в світосприйманні, і в творчості. Між правдою і красою вони вибирали красу, бо справді самі були красивими, гарними, вибраними. Вибраними долею. Вибранцями долі і краси. Серед жорсткого, облудного, несправедливого світу».

У 60-х роках минулого століття, так само як і в капіталістичній незалежній Україні, молодій людині майже неможливо було отримати в столиці власний кут. Чи гірше. Навіть знайдений скарб тоді не гарантував отримання прописки (нині реєстрації). Івану Драчу допомогли небайдужі. Один час мешкав у Дзюби. У кімнаті на Інститутській, 14. В колишньому коридорі з обідраними стінами. Критик любив слухати платівки класичної музики. Поет приєднався і створив «Сонату Прокоф'єва»:

Хай у вічність стелиться дорога
Золотим шафранним полотном,
В мене світла нині, як у Бога, —
Тонни сонця сиплють у вікно.
Видухмяні, запашні, басисті —
Всі акорди пахнуть теплим сном
І, в тривожні сині ноти втиснуті,
Котяться шафранним полотном...

Мешкав і в майстерні художника Данченка. Потім в ЦК українського комсомолу виділили як молодому літератору кімнату. До неї додавалася прописка, право жити і працювати в столичному граді. Хто ризикував посадою, кар'єрою і простягнув руку підтримки інакодумцю?

Секретар з ідеології Євгенія Чмихало. До Києва її пере-

вели з Донецька. Ще там вона писала гострі злободенні статті і друкувала в журналі «Дніпро» під псевдонімом. За що пильні партійці мало не репресували її та Юрія Мушкетика. Євгенія Чмихало допомогла з житлом і пропискою також Миколі Вінграновському, Євгену Гуцалу, Володимирі Дрозду і ще багатьом талантам. Вона не злякалася і оформила в 1962 році перше в житті закордонне відрядження Івана Драча: «Це була Італія, і, звичайно ж, як будь-яка радянська людина, я пережив величезне потрясіння». Одне з найбільших римських вражень – фільм режисера Мікеланджело Антоніоні «Ніч». Стрічка, де грали Марчелло Мاستроянні, Жанна Моро, Моніка Вітті, стала першим тріумфом Антоніоні.

«Італійської мови я не знаю, але дивився картину із захопленням... Співтворив фільм, стежачи, як режисер вибудовує зоровий ряд. Згодом прочитав переклад сценарію – дуже складного – і переконався, що сприймав картину правильно».

Розділ третій

«Є люди, які вміють бути нетиповими»

**Львівське кохання – Макляра – «Тіні
забутих предків» – Маленький принц –
формаліст, 5 травня 1962 – жовтень 1964**

Іван Драч учився, умів, прагнув бути нетиповим. Як Бажан. Іван Дзюба це помітив:

«...Колись давно, чи не на початку 60-х, ми з Іваном Драчем піднімалися від Хрещатика до Археологічного музею вулицею, яка тепер зветься вулицею Богдана Хмельницького, а тоді звалася, як і належало, вулицею Леніна. По другий бік униз спускався Микола Платонович Бажан. Й Іван Драч вигукнув із захватом (і, як мені здалося, з деякою заздрістю): «Подивися, як він гордо і владно топче землю!» Так, Бажан не йшов – він гордо і владно топтав землю! Але чи не так само гордо і владно він топтав матерію життя, матерію слова, свою долю?...»

У двадцять п'ять років прийшла слава. Не стала для ньо-

го несподіваною. Ішов до неї вперто, читаючи, перечитуючи сотні сотень книг українських, російських і світових класиків, сучасних авторів. Учорашній політінформатор виріс у непересічного оратора. Гуру шістдесятників. Той, хто матиме бажання відкрити для себе Драча або хто вдосконалює власне красномовство, може повчитися в Івана Федоровича умінню формулювати і виговорювати мислі. Досить передивитися його виступи в You Tube.

Для сучасної молоді шістдесятництво – неблизьке минуле. На питання, що варто виокремити в цьому процесі, відповідає:

«По-перше, це було далеко не письменницьке явище. Серед когорти шістдесятників були й письменники, й поети, й художники, й кінематографісти, й музиканти (Сильвестров, Грабовський, Губа). Шістдесятництво – це явище, що поєднало різноманітних людей, які були цікавими саме тим, що вони були різними. Однак у всіх було відчуття контакту, єдності».

Літературні зустрічі, вечори, дискусії були на початку шістдесятих виявом, як модно сьогодні говорити, громадянського суспільства. Гадаю, термін «шістдесятники» доречно вживати не тільки стосовно певного кола активних і сміливих у поглядах постатей. Мільйони жителів України хотіли повірити, що сталінізм – перегорнута сторінка в їхній історії. Весною 1962 року до Львова київських шістдесятників покликав Євген Костьович Лазаренко, ректор

Львівського університету, «видатний вчений-геолог, сміливий чоловік». Приїхали Драч, Дзюба і Вінграновський. їх разом із Дмитром Павличком, організатором приїзду трьох киян, запросила 5 травня на своє 55-ліття Ірина Вільде. Вільде зустріла студентку фізико-математичного факультету Львівського університету Марту, дочку своєї сусідки: «Приходь, будуть цікаві хлопці з Києва». Іван Драч завітає не один. На львівській вулиці зустрів Михайла Косіва, піаніста Зеленського в компанії з чарівною дівчиною. Іван Драч йшов із Іваном Дзюбою – не можна було не зупинитись.

Поцікавився в неї: «Звідки Ви? У Вас прибалтійські очі...»

«Я львів'янка, Марія».

Запросив Марію на свій літературний вечір до Будинку архітектора. Марта стала дружиною Івана Дзюби. Марія вийшла заміж за Івана Драча. Її батько, Луцишин Михайло Сильвестрович (1901–1965) – будівельник. Мама, в дівочтві Крохмальницька, Іванна – Розалія Йосипівна (1916–2000) – вчителька. Працювала в картинній галереї в каплиці Боїмів. Її розповіді, справжні лекції, на кількох мовах, не лишали байдужими відвідувачів, її вважали останньою з роду Боїмів. Дідусь Марії Михайлівни Драч по матері, Фалькевич Йосип Іванович, разом з двома синами був замучений радянськими катами в червні 41-го Місце злочину Львів, Бригідки Бабусю з родиною вивезли в Казахстан Після звільнення повернулася вже в Польщу.

Батьки прийняли невістку прихильно Федір Драч пожартував, киваючи на сина «Ти йому не дуже вір, то большевик» Син, Максим, народився 28 лютого 1965 року

Лише присутність твоя
Раптова щезлив а непевна
Нагадує ще про світ
Який колись був і пропав
Навіщо мені той світ
Аби лише ти
Інколи залітала
Аби відлетіти
Світ це не те що було
А ти це те що є
Ради Бога
Не пропадай

(«Марії», книга «Сивим конем», 2011)

Весною 2012 року ми з Іваном Федоровичем побачилися на автобусній зупинці «Конча Озерна», на південній околиці Києва Розмовляли про високе і про пусте Наступного дня в підземному переході метро «Видубичі» зустрів Марію Михайлівну Драч і поділився: «Вчора з Іваном Федоровичем їхав на Київ Порадів його бадьорості, енергійності».

– А знаєте, Михайле, чому він був такий? – почув у відповідь.

– Ні, – зніяковів.

– Він поспішав на побачення зі мною А знаєте, куди я за-

раз поспішаю?

– Ні, – остаточно розгубився.

– На побачення до нього, – і Марія Михайлівна розчинилася в юрмі.

Марта Дзюба згадує, що в травні 1962 року три вільнодумці з Києва розповідали і обговорювали вголос такі теми, до яких досі львів'яни зверталися тихцем у власному колі, «на кухні». Для львів'ян це був шок. Три сміливці аргументовано засуджували сталінські репресії, голод 32–33 років, а їх не арештовували. Тут слід зробити відступ, який допоможе зрозуміти майбутні перипетії Івана Драча. До вигнання з Кремля в жовтні 1964 року Хрущова, в радянській правлячій еліті, або як її ще називали, серед номенклатури, точилася запекла, хоча переважно підкилимна боротьба між двома угрупованнями. Консерватори, подібні Брежнєву в Кремлі, Підгорному в ЦК КПУ в Києві, Корнійчук і Собко в СПУ насправді хотіли зберегти «залізну завісу», ізоляцію СРСР, сталінську бюрократичну вертикаль, яка дозволяла їм почувати себе незамінними. їм протистояли ліберали, мислячі фронтовики. Косигін як радянський прем'єр у Москві, Євгенія Чмихало в ЦК українських комсомольців, Гончар і Коломієць в СПУ Вони розуміли, як день у день відстає СРСР не тільки від Заходу, а й від інших соціалістичних держав. Досить було порівняння з Югославією. Подібний конфлікт гостро давався взнаки в середовищі літераторів, кінематографістів.

Кожна партія шукала союзників і прихильників. У 1962 році Сергій Параджанов «...запросив п'ятьох-шістьох молодих письменників у Спілку кінематографістів і став розказувати, що кіно – це мистецтво майбутнього. Тоді він кожному вручив по троянді. І як я вколовся тою трояндою, до сих пір болить...»

Параджанов і Вінграновський, два учні Олександра Довженка, вмовляли: «Те, що ти, Іване, займаєшся цією поезією, літературою, це несерйозно. Справжнє мистецтво – кіно: це і література, і музика, і філософія, і малярство». Я на їхні вмовляння купився і поїхав навчатися в Москву».

У 1962–1964 роках навчається на Вищих сценарних курсах при Держкіно СРСР. Директорствував там Михайло Маклярський, відставний розвідник і сценарист стрічки «Подвиг розвідника». Його курсисти називали Макляра. Голова приймальної комісії курсів – Олексій Каплер. Склад «учнів» – зірковий. Київ представляли Іван Драч, Горенштейн. Білорусію – Адамович. Грузію – Чичинадзе. Ленінград – Авербах, Рейн, Наймай. Азербайджан – Ібрагімбеков, Анар. Москву – Розовський, Клепиков.

На курсах дискутували про чеський театр, який гримів своїми новаціями, французьку «нову хвилю» в кінематографі, італійські кіношедеври. Не було жодних екзаменів, заліків. Тільки вимога писати тексти як сценарії. З наступним обговоренням їх у майстернях відомих режисерів. Цей

унікальний заклад ще називали «Вищі курси перегляду». Все варте уваги у світовому кіно демонстрували «курси-стам». Звичайно, простій радянській людині на закритий перегляд було не потрапити. На вході фільтрувати глядачів примушували старенького Трауберга. А майбутні сценаристи напевне хотіли запрошувати своїх друзів.

Горенштейн сердився: «Цей Трауберг... у нас у Хмільнику був би головний поц».

Драч, мовчун, як його називали на курсах подібно до Адамовича, розсміявся. Хтось поцікавився, чим «головний» відрізняється від неголовного.

Горенштейн пояснив:

– Це ви у вашій Москві нічого не знаєте, а в Хмільнику знають.

– Звідки?

– Бачать. Хто є хто.

Всюдисуще око чекістів пильнувало поета і в Москві. В одному з оперативних зведень зафіксували його контакти з «неблагонадійними» громадянами на виставці графіки з США. З Луб'янки на Макляру гаркнули: «Вигнати непокірного і довгоязикого геть!»

Почули категоричне: «Ваню не чіпайте, він – мій».

Лишився на курсах. Його педагогами були Віктор Шкловський, Михайло Ромм. Працював у майстерні режисера Григорія Чухрая. Живу гуртожитку Літературного інституту. В інституті навчався Павло Мовчан. Так почалася гхня

дружба. А в Києві у своїй кімнатці в комунальній квартирі дав притулок Вінграновському і Лідії, стюардесі, з якою його познайомив і яка потім стала його дружиною. Приятелював з яскравими видатними особистостями Москви. Євтушенко, Даніель, Дейч... У Москві почав перекладати поетів з різних радянських республік. Напроти курсів знаходилися журнали «Дружба народів», «Юность». Став своїм у колективі їхніх редакцій.

«Олександр Дейч народився в сім'ї відомого київського лікаря – з дитинства він бачив у господі своїх батьків Миколу Лисенка і Панаса Саксаганського, Лесю Українку і Михайла Коцюбинського. Чи не звідси його органічна любов до української культури?...»

У 1963 році нахмарило. На розширених зборах СПУ на київській вулиці Орджонікідзе, прогрімало: «...заслугують найсуворішого осуду спроби окремих представників творчої інтелігенції грати в «незалежність» від суспільства, нехтувати здоровими смаками народу». З-поміж «окремих представників» вирізнили Драча. Незабаром відбулися аналогічні трибунали українських радянських письменників Львова, Харкова, Дніпропетровська. Наприкінці березня – на початку квітня 1963 року розгорнулася кампанія проти «формалістів» в українській пресі.

Вінцем шабашу стала нарада «активу творчої інтелігенції та ідеологічних працівників» України в Києві 8 квітня 1963 року. Перший секретар ЦК КПУ Підгорний ознайомив «ак-

тив» з проскрипцією: Драч, Дзюба, Вінграновський. Бач, їхні твори використовуються «українськими буржуазно-націоналістичними контрреволюціонерами за кордоном».

Другий секретар ЦК КПУ Скаба додав у проскрипцію Ліну Костенко і вдарив по них за «формалістичні викрутаси». У квітневому номері журналу «Комуніст України» Новиченко бив персонально по Драчу за «Оду чесному боягузові», його підтримав шахтар Кобильников: «Нема чого формалістам розсиджуватися по столичних кафе. Слід поїхати на Донбас і спуститися в шахту».

Іван Драч справді багато їздив, не «розсиджувався» в Києві. У Карпатах, як на практиці від сценарних курсів, брав участь у зйомках «Тіней забутих предків»:

«Дві групи було: одні з режисерської групи Параджанова ненавиділи Ілленка, операторська група Ілленка, відповідно, ненавиділа руку Параджанова. Я згадую, що взяв сторону Параджанова – ходив за ним, супроводжував до лікарні, носив його плащ, чекав його. А потім режисер Параджанов з оператором Ілленком створили культовий український фільм».

Тоді ж почалася дружба з Іваном Миколайчуком: «Миколайчук грав у «Тінях забутих предків», і я спочатку дуже іронічно і критично поставився до нього – в пір'я не вбився, що воно таке? А коли почав придивлятись ближче, побачив, наскільки це рідкісний талант. Прекрасний сам по собі.

Його настільки дівчата любили! Він там у часи відпочинку

співав, то з одним гуртом, то з іншим. Трапились нам колись по дорозі світлячки, він обвішував тими світлячками дівчат. Ходили усі вони так разом, і десь я так відчув, що Марічка відчула – десь, все-таки, пропадає Іван. І вона заспівала пісню про вдову, і я почув у цьому голосі такий закличний звук! Іван також це почув і зрозумів та й обізвався: "Марійцю, я тут!"».

Пізньої осені 1964 року Іван і Марія Драч, Сергій Параджанов мандрують Києвом на тодішню Виставку досягнень (Експоцентр), тоді навпроти університетських гуртожитків, а зараз – і нових університетських навчальних корпусів. «Марія була вагітна Максимом, втомилася в тролейбусі – й ми раді були вискочити на кінцевій зупинці. Марії було дев'ятнадцять, вона бігла попереду нас, як дівчисько. Вона була молодістю і майбутнім». На падолисті, на теплому од сонячної займанщини горбочку розстелили плащі. Драч намовляє Параджанова екранізувати «Маленького принца» Екзюпері.

«Читав їм, сподіваючись, що Параджанов почне знімати фільм «Маленький принц». Світило лагідне осіннє сонце, гарно так було. Спершу заснула Марія Михайлівна, а потім і Параджанов. Фільму з того не вийшло, але виріс маленький принц Максим. Він був дивовижно славним...»

Пише роздуми «Свято з приводу екранізації "Тіней забутих предків"».

«Не боїмося передати куті меду, бо ж у справді талано-

витих винуватців цього кінотвору мусять бути ті легендарні римські пояси з внутрішніми в'їдливими шипами, що на кожен сплеск хвали тільки тугіше застібаються, а від болю недалеко й до самоскепсису... Заповнення магнітної стрічки то скорботно-жіночими, то задумливо-чоловічими, оце звукове тло розширює можливості кіно – це найоб'єктивніше з мистецтв стає ще місткішим і вразливішим. І, здається, коли б навіть одне таке просте, зате блискуче відкриття було в цьому фільмі єдиним, його б уже ніколи не могли забути ні кінознавці, ні режисери... Студент театального інституту Іван Миколайчук ніби народився для ролі свого тезки... І ще хочеться сказати про камеру оператора Юрія Ілленка – в міру високого мистецтва невгамовну, в міру високої міри – точну, всюдисущу, бездоганно винахідливу...»

У 1964 році 17 вересня в Києві на урочистому зібранні відзначали століття з дня народження Михайла Коцюбинського. Параджанов запропонував: «Іване, давай подаруємо на цьому вечорі трембіту, яку привезли з Карпат і зняли у фільмі "Тіні забутих предків". І ми через весь Київ несли цю трембіту. Люди дивилися, як на двох ідіотів: один – борода-тий, другий – утричі худіший, аніж я є нині. Звичайно, як не пробивалися, нас не пустили на цей вечір. Тепер знав би, як туди зайти, але тоді... І Параджанов був дуже розчарований, матюкнувся, обізвав усіх і вся та сказав:

«Іване, забирай цю трембіту, вона мені не потрібна». Трембіта досі в мене. Я знову почув голос інструмента в піс-

нях Руслани Лижичко, яка перемогла на «Євробаченні» й довела, що є люди, а особливо жінки, які вміють бути нетиповими».

У Москві «розсиджувався» за рукописами. Закінчення курсів він ознаменував першою кіноповідстю, сценарієм фільму «Криниця для спраглих». У 1964 році Іван Драч вертається до рідної оселі. На кіностудії імені Олександра Довженка його зараховують до штату, сценаристом. У жовтні режим Хрущова перемогла партія брежнєвців. До кінця 80-х в Україні запанувала диктатура душ безпутних, як душа Отелло, наставлених чужою ворожою силою над народом власним.

Запанували і чесні й нечесні боягузи. Заздрісники. Вороги нетипових, талановитих, креативних осіб. Не думаю, що їх бракує і в нашому посткомуністичному бутті. В шельмованій брежнєвцями «Оді чесному боягузові» (1963) Іван Драч попереджав:

Люблю я Вас і віддаю чолом —
Стружу для Вас міцні дубові мари.
Пишіть!
Колись мій Тузик за столом
Перечитає ваші «мемуари».

Дозволю собі дві примітки. Улюбленого песика родини Івана Федоровича нині звать Реке. Щодо нісенітниць, які розповсюджують «квазібіографи» Івана Драча, то полемізу-

вати з ними – марнота марнот. Все одно, що моралізувати: «не давай дулю сонцеві, не плюй в очі хмарі». Хоча деякі безсоромні містифікації не лишатиму нижче поза увагою. На зразок перебріхування змісту статті для «ЛУ» від 15 липня 1966 року та горезвісної фальшивки «лист Андропову».

Розділ четвертий

«То не затьоки – то абстракціонізм»

**Веймар – заборона «Криниці для спраглих»
– Нью-Йорк – Ален Пінзберг, 1965 – 1967**

Настав 1965 рік. Максим Іванович Драч народився 28 лютого. Друга радість – друга книга поезій: «Протуберанці серця». Починається літочислення Драча – літературознавця, публіциста. Ставить крапку в праці «Безмежжя Данте».

«Мова про сучасність Данте – це не просто риторичний кніксен. Для нас – це не проблема Данте, пов'язана з бідами сучасного католицизму, це й не те, що сюрреалісти вважали Данте принаймні своїм прадідом, а Фелліні ходить «Вісім з половиною» колами свого сучасного кінопекала. Це в якійсь мірі пов'язано з майже осучасненою легендою про поета, про бородатого вигнанця, який на запитання, що йому потрібно, відповідає змучено: «Миру!» А найбільше це зв'язано з нашою молодістю вірою в можливість витворення людиною таких гігантів духу, як Аліг'єрі».

У травні відвідує Веймар, Вартбург. Знайомиться з Паб-

ло Нерудою. Гуляє з ним травневими веймарськими ночами: «...обережно підходив до стосів акуратно нарізаних грабових і букових полін, що стояли майже біля кожного будиночка, – про що він думав? Чи не про те, як молодий Гете і Шарлотта фон Штейн виїздили колись з цього міста, щоб зустрітись на галявині в буковому лісі – у Бухенвальді?». У Вартбурзі «...Неруда жартівливо допитувався, а де ж та чорнильниця, якою Лютер шпурляв у чорта, коли рогатий заважав йому перекладати Біблію». Переклади Данте, Неруди, статті про них читач знайде в книзі Івана Драча «Наближення» (2008).

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.